

Wiktor Krzewicki

Radio Opole, kwartalnik „Historia Lokalna”

Opolski Okręg Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej w latach 1995–2017 i jego znaczenie dla Opola

Akowcy na straży pamięci

Opolanie zrzeszeni w Światowym Związku Żołnierzy Armii Krajowej to zwykli ludzie, ale jednocześnie jakże niezwykli. To nieliczni już byli żołnierze AK, którzy walczyli z bronią w rękę z niemieckim i sowieckim okupantem, ale także ci, którzy przeżyli represje i stalinowskie więzienia zaraz po zakończeniu wojny. To również ich dzieci, wnuki oraz liczni sympatycy Armii Krajowej, nauczyciele historii, pasjonaci. Zawsze wspierają ich harcerze z ZHP i ZHR, którzy nawiązują do Szarych Szeregów, czyli drużyn harcerskich działających w czasie okupacji niemieckiej wchodzących w skład Armii Krajowej.

Wszyscy oni wierzą, że czas pokolenia Kolumbów jeszcze się nie skończył bo walka o pamięć i prawdę trwa.

Korzenie

Pierwsze struktury polskiego państwa podziemnego na Śląsku Opolskim pojawiły się na przełomie września i października 1939 r., czyli prawie w tym samym czasie co w Warszawie. Opolszczyzna od początku okupacji wchodziła w skład Śląskiego Okręgu Służby Zwycięstwu Polski potem ZWZ i AK oraz podzielona była na dwa inspektoraty opolski – krypt. „Skorpion” i rybnicki – kryptonim „Żyrafa”. „Skorpion” złożony z obwodów opolskiego i bytomsko-gliwickiego dowodzony przez kpt. Henryka Huloka został w 1943 r. zlikwidowany przez gestapo. „Żyrafa”, której podlegał obwód raciborsko-kozielski z dowódcą porucznikiem Serafinem Myśliwcem przetrwała do

końca wojny. Po 1945 r. na jej bazie powstał Inspektorat Rybnicki Narodowego Zjednoczenia Wojskowego.

Na Opolszczyźnie działały organizacje poakowskie i narodowe, które ostatecznie w latach 50. zostały zdekonspirowane i rozbite, a ich przywódcy oraz członkowie aresztowani i osadzeni w więzieniu. Taki los spotkał Romana Kupczaka, porucznika w stanie spoczynku, honorowego prezesa Koła Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej w Nysie, który trafił do więzienia w Opolu.

Akowcy, szczególnie z kresowej organizacji z Tarnopola, którzy po wojnie trafili do Opoli spotykali się potajemnie w mieszkaniach – o czym dopiero po wielu latach przyznaje Wanda Nowak, prezes honorowy opolskiego okręgu ŚZZAK. Działo się to zanim zaczęli działać jawnie i nim powstał oddział ŚZZAK w Opolu.

Do dzisiaj tradycję akowską kontynuują dzieci akowców: Zdzisława Niżankowska, córka legendarnego komendanta Obwodu Zborów wchodzącego w skład Okręgu Tarnopolskiego kpt. Mariana Niżankowskiego. Po wojnie tworzył on Organizację Wolność i Niezawisłość. Także prezes kędzierzyńskiego koła Danuta Lipa jest związana rodzinnie z Armią Krajową i WiN-em. Jej ojciec Mieczysław Lipa zaraz po wojnie był jednym z komendantów tej organizacji na Opolszczyźnie. Obecna prezes opolskiego okręgu ŚZZAK Krystyna Kulpa także pochodzi z rodziny o tradycjach patriotycznych i akowskich. Jej teść Jan Kulpa już od lipca 1941 r. był żołnierzem Związku Walki Zbrojnej, a potem Armii Krajowej. W zarządzie Okręgu działa też Romana Trzaska, która w czasie okupacji działała w Armii Krajowej na terenie Kielc i Świętokrzyskim, była łączniczką Romana Zarębskiego ps. „ZAF”.

Od oddziału do okręgu

Po latach wojny i działalności konspiracyjnej w czasie dwóch okupacji niemieckiej i sowieckiej Armia Krajowa – jak podaje I tom Kroniki oddziału opolskiego ŚZZAK – powróciła 24 listopada 1989 r. Opole nie miało wtedy jeszcze swojej struktury organizacyjnej na poziomie okręgu i w związku z tym 152 zweryfikowanych członków należało do okręgu w Katowicach.

Przełomowym wydarzeniem, które miało wpływ na dalsze działania opolskich akowców, było powołanie w marcu 1990 r. Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. 31 maja 1990 roku zapadła uchwała w sprawie ufundowania sztandaru oddziału ŚZZAK w Opolu, którego uroczyste poświęcenie odbyło się 30 sierpnia 1991 r.

Na walnym zebraniu 13 lutego 1993 r. został powołany zarząd oddziału ŚZŻAK w Opolu w składzie: Mieczysław Kondera – prezes, Adam Zbiegieni i Stanisław Glogier – wiceprezesa, Tadeusz Rychel i Dariusz Dyba – sekretarze, Teresa Chmielewska i Regina Całko – skarbnicy, Leokadia Bukład, Jerzy Eberhardt, Józef Gazda i Jerzy Gumułka – członkowie. Skład zarządu został uzupełniony na zebraniu 29 stycznia 1994 r. przez osoby Stanisława Micka i Eugeniusza Mroza, a 13 lutego 1994 r. dokonano reorganizacji zarządu i ukonstytuował się on w składzie: Mieczysław Kondera – prezes, Adam Zbiegieni, Stanisław Micek i Eugeniusz Mróz – wiceprezesa, Leokadia Bukład i Dariusz Dyba – sekretarze, Teresa Chmielewska i Regina Całko – skarbnicy.

Adam Zbiegieni – z wykształcenia architekt i artysta plastyk, wiceprezes zarządu – zaprojektował w 1994 r. pomnik obelisk w Opolu poświęcony AK, również wtedy zaprojektował sztandar dla PSP nr 29 im. Armii Krajowej, a rok wcześniej, w 1993 r. tablice pamiątkową dot. ZWZ-AK na elewacji Ratusza w Opolu.

A. Zbiegieni jest autorem także projektu sztandaru oddziału ŚZŻAK w Opolu z 1991 r., a sześć lat potem projektował sztandar okręgu ŚZŻAK, jest autorem szeregu tablic pamiątkowych nie tylko w Opolu, ale i w innych miastach Opolszczyzny, które powstawały w latach 2003–2008. Był również autorem projektów trzech innych sztandarów szkolnych: sztandaru dla ZSE im. gen. Stefana Roweckiego „Grota” w Opolu, dla PG im. Krzysztofa K. Baczyńskiego w Żelaznej i dla LO nr VI w Opolu im. Gen. Leopolda Okulickiego. Oczywiście to tylko niektóre z inicjatyw długoletniego wiceprezesa koła ŚZŻAK w Opolu.

Tymczasem o oprawę artystyczną, organizację, ale i o ceremoniał wojskowy dbał zawsze, praktycznie do śmierci Krzysztof Janusz Werner długoletni prezes opolskiego koła, opolanin, ale przede wszystkim drohobyczanin, żołnierz AK, ps. „Kmicic” z plutonu „Orleń”, więzień sowieckich łagrów w latach 1944–1954, major w stanie spoczynku. Zapamiętany on został jako zawsze nienagannie ubrany na uroczystościach, dbający o to, aby każdy znał miejsce w szeregu, z usposobienia pedant. Jego opowieści o czasach okupacji i wojny były bardzo realistyczne i przełamywały stereotypy czasów walki o niepodległość. Zawsze aktywny i na pierwszej linii Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

Najliczniejszą grupę osób skupionych w opolskiej strukturze oddziału stanowiły osoby urodzone w latach 1922 i 1923 – łącznie 44 osoby. Roczni od 1901 do 1921 r. to 9 osób. Najstarszym członkiem jest Konstanty Wodzisławski ur. w 1901 r., a najmłodszymi – ur. w 1930 r. są Regina Klakowicz i Andrzej Wit-

kowski. Najliczniejszą grupę 128 osób stanowią mieszkańcy Opola. 67 członków mieszka w 33 innych miejscowościach.

O bieżących pracach i wydarzeniach z życia Oddziału Zarząd informował poprzez wydawane komunikaty organizacyjne. Podtrzymywaniu wzajemnych więzi, a także mobilizacji organizacyjnej służyły nie tylko coroczne walne zebrania, ale także spotkania opłatkowe oraz obchodzone uroczystości dni patrona w szkole im. AK i uroczystości państwowe w dniach 3 maja i 11 listopada.

Lata 1993–1994 – to okres, który charakteryzował się dużym spiętrzeniem spraw związanych z weryfikacją i wymianą legitymacji kombatanckich. Prace te były wykonywane na zlecenie Okręgu Śląskiego SZŻAK, jak i również na rzecz pięciu innych oddziałów Opolszczyzny.

Zdaniem ówczesnego prezesa Mieczysława Kondery przez całą I kadencję, ale szczególnie w roku 50-lecia czynu zbrojnego AK – akcji „Burza” i powstania warszawskiego Związek funkcjonował dobrze i stał się instytucją znaną i docenianą w społeczeństwie Opola. Budził szacunek wśród przedstawicieli władz, wojska i Kościoła. Zdobył czołowe miejsce wśród organizacji kombatanckich i stał poza układami politycznymi, lecz odwoływał się do ideałów i tradycji: Bóg, Honor, Ojczyzna. Słowa te stanowiły dla związku wartości nadrzędne, wartości w służbie których przebiegało życie członków związku. Ideały te były przekazywane w szkole, w harcerstwie i wojsku. Związek już od początku współdziałał z Kuratorium Oświaty, Komendą Chorągwi i opolskiego Hufca ZHP z jednostkami wojska, m.in. z 10. Opolską Brygadą Logistyczną i Wojewódzkim Sztabem Wojskowym w Opolu. Przedstawiciele dowództwa oraz kompania honorowa uczestniczą w każdej ważnej uroczystości obchodzonej przez Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, np. w rocznicę powołania Armii Krajowej 14 lutego 1942 r., 1 sierpnia w rocznicę wybuchu powstania warszawskiego w 1944 r. czy 27 września w rocznicę powstania Polskiego Państwa Podziemnego w 1939 r.

Bardzo dobrze układa się też współpraca z księżmi z Kościoła pw. Przemienienia Pańskiego, obok którego znajduje się obelisk poświęcony Armii Krajowej. Pomnik poświęcony żołnierzom AK otaczany jest czcią, czego dowodem są spontanicznie zapalane znicze i składane kwiaty.

Od samego początku pomnikiem opiekuje się młodzież z SP nr 29 im. AK.

W sąsiadującym z pomnikiem kościele odbywają się uroczystości patriotyczne organizowane przez Okręg SZŻAK w Opolu. Tutaj także zawsze 14 lutego jest obchodzony dzień patrona szkoły, czyli dzień powstania Armii Krajowej. Organizowane są też wspólne spotkania opłatkowe. Warto przypomnieć, że

współpraca z parafią Przemienienia Pańskiego zaczęła się ponad dwadzieścia lat temu. Opolscy akowcy podkreślają zasługi proboszcza, a jednocześnie kapelana AK Tadeusza Muca oraz kapelana Wojska Polskiego księdza Henryka Kaczmarka.

Jeśli chodzi o początki współpracy z ZHP to zaczęła się od spotkania kombatanckiego na zlocie chorągwanym ZHP w Łambinowicach. Przy tej okazji nawiązała się bliższa współpraca także z Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach – Opolu. Zaowocowało to w późniejszym czasie wmurowaniem tablicy upamiętniającej pobyt żołnierzy AK, zwłaszcza powstańców Warszawy w tym obozie. Już w czasie kadencji I prezesa okręgu ŚZZAK zbliżył się do obydwu opolskich wyższych uczelni, Instytutu Śląskiego, Miejskiego Ośrodka Kultury i Towarzystwa Przyjaciół Opola. Wszystko to czyniło organizację podmiotem społecznego działania i wyznacza jej znaczącą rolę. Okręg współuczestniczył także w Fundacji Krzyża – Pomnika „Golgota Wschodu”, którego projekt opracował Adam Zbiegieni, wiceprezes okręgu.

Sztandar okręgu był obecny we wszystkich znaczących uroczystościach w tym w odsłonięciu pomników w Nysie i Paczkowie, wmurowaniu tablic pomordowanych Polaków przez nacjonalistów ukraińskich w Kluczborku i Głubczycach, tablicy AK w Głuchołazach, tablicy w hołdzie żołnierzom AK i ludziom niosącym pomoc uwięzionym na murach obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu.

Członkowie najpierw oddziału, a potem okręgu uczestniczyli w manifestacjach w rocznicę wybuchu drugiej wojny światowej w Opolu, Łambinowicach i Sławięcicach. Uczestniczyli też w nadaniu Szkole nr 12 w Nysie imienia żołnierzy AK. Prezes Mieczysław Kondera występował jako członek komitetów honorowych fundacji sztandarów wojskowych.

Aktywność oddziału zwróciła uwagę Zarządu Głównego ŚZZAK, skłoniła prezesa Stanisława Karolkiewicza do odwiedzenia opolskich akowców i podjęcia decyzji o powołaniu w Opolu okręgu opolskiego ŚZZAK, a w konsekwencji jego władz, co zostało dokonane 25 listopada 1995 r. Pierwszym prezesem Zarządu Okręgu ŚZZAK w Opolu został Mieczysław Kondera i dlatego zrezygnował on z wcześniejszej funkcji prezesa zarządu Oddziału, co miało miejsce 7 grudnia. Na jego miejsce prezesem został wybrany w tym dniu Józef Gazda.

Działająca w ramach oddziału komisja organizacyjno-historyczna miała swój udział przede wszystkim odniesieniu do obchodów 50 rocznicy czynu zbrojnego AK. Założono też „Złotą Księgę”, w której opisano obchody 50-lecia. Zamieszcza się w niej również wspomnienia o zmarłych, a wybitnie zasłużonych dla związku członkach. Rolą Komisji będzie kontynuowanie tych zapisów w dal-

szym działaniu, jak również zbieranie relacji i wspomnień oraz podtrzymywanie w świadomości społeczeństwa dobrego imienia i ideałów AK, w tym poprzez popularyzację imion bohaterów, którzy zostali upamiętnieni w nazwach ulic osiedla ZWM. Komisji przewodniczył wiceprezes Stanisław Micek.

Wydarzeniem stało się zorganizowanie wspólnej wycieczki członków ŚZZAK i nauczycieli Szkoły nr 29 do Pragi i Wiednia, która przyczyniła się do zawiązania znajomości – bowiem wśród 46 uczestników wycieczki znalazło się 25 przedstawicieli grona pedagogicznego wśród tych, którzy najbardziej zasłużyli się w popularyzacji idei AK w pracy wychowawczej. W 1995 r. załatwiono pozytywnie i wręczono 56 odznaczeń Krzyżem Armii Krajowej i 13 Krzyżem Partyzanckim. Przesłano 83 wnioski o nadanie odznaki „Weteran Walki o Niepodległość”. Załatwiono 13 odznak „Akcji Burza”, awanse na wyższe stopnie wojskowe otrzymało 39 osób, w tym 7 stopni oficerskich i 32 stopnie podoficerskie.

Okręg i współpraca z kołami

Okręg opolski został powołany do życia decyzją Zarządu Głównego ŚZZAK 25 listopada 1995 r. w oparciu o postanowienie z 12 września 1995 r. Zarządu Głównego Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej z siedzibą w Warszawie. Okręg opolski rozpoczął swoją działalność od 1 stycznia 1996 r. Na początku stan członków stanowiło: 506 kombatantów i 48 członków nadzwyczajnych.

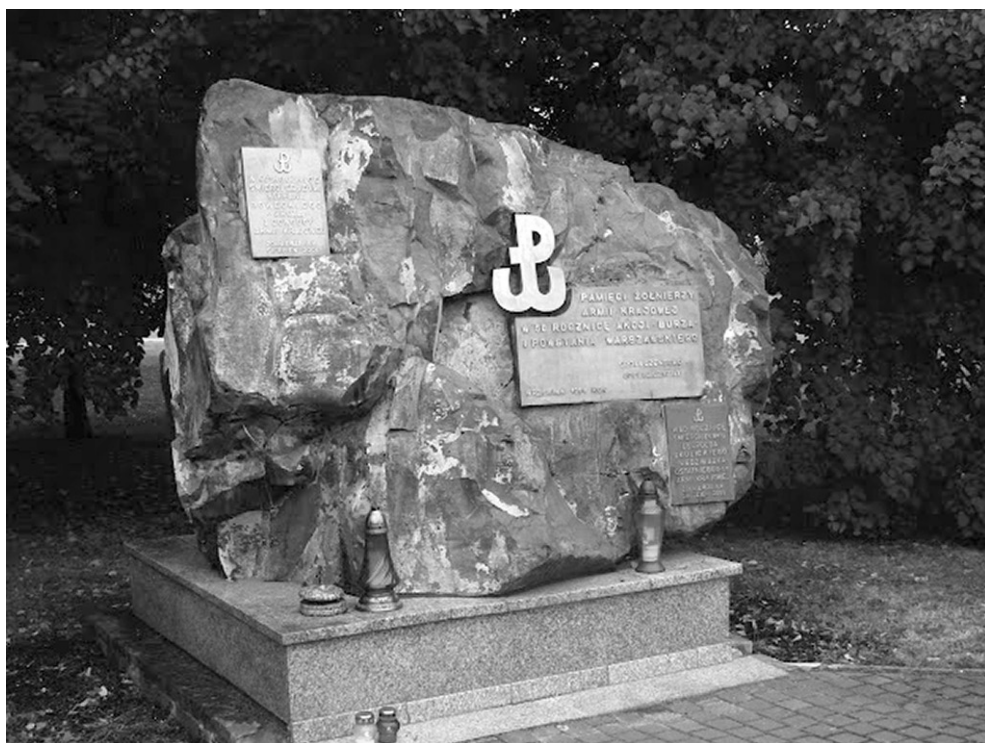
Pierwszym prezesem Zarządu Okręgu ŚZZAK był Mieczysław Kondera. Od 19 lutego 1998 r. prezesem został Dariusz Dyba, żołnierz Armii Krajowej z Okręgu Kraków II/116 pp106 Dyw. Piechoty Inspektoratu Miechów, ps. Wicher. Kapitan Dyba urodził się 31 lipca 1925 r. w Kleszczowie gm. Pilica, pow. Olkusz, woj. śląskie.

Już na samym początku działalności okręgu 3 maja 1996 r. wmurowano i odsłonięto w katedrze opolskiej tablicę: „W hołdzie ludowi śląskiemu za zachowanie mowy, wiary i przywiązania do Polskiej Macierzy w 75 rocznicę III Powstania Śląskiego żołnierze Armii Krajowej i Społeczeństwo Opolszczyzny”.

11 maja 1996 roku została zorganizowana sesja popularno-naukowa pt. *Drogi Śląska do Polski* i wydana została książka pod tym tytułem.

Okręg wspierał też inicjatywy poszczególnych kół terenowych. 18 maja 1996 roku odsłonięto w Kędzierzynie-Koźlu wzniesiony z inicjatywy tamtejszego koła ŚZZAK pomnik w hołdzie kadetom uczestnikom III powstania śląskiego w 75. rocznicę Kombatanci i władze Śląska Opolskiego maj 1996 r.

Pomnik Pamięci Żołnierzy Armii Krajowej w 50. rocznicę akcji „Burza” i powstania warszawskiego w pobliżu kościoła pw. Przemienienia Pańskiego [fot. Wiktor Krzewicki].

27 października w kościele parafialnym w Kluczborku odbyło się uroczyste poświęcenie tablic pamiątkowych wmurowanych tam z inicjatywy członków koła w Kluczborku, dla uczczenia: oficerów zamordowanych w Katyniu przez sowieckie NKWD, a także żołnierzy Armii Krajowej Kresowych Okręgów RP: Tarnopola, Stanisławowa, Lwowa, Wołynia, Nowogródka, Polesia i Wilna

Obelisk poświęcony oficerom polskim pomordowanym przez NKWD w Katyniu, Miednoje, Charkowie w hołdzie żołnierze Armii Krajowej został odsłonięty 11 listopada 1996 r. w Kluczborku.

W 1997 r. wzniesiono pomnik w miejscu pobytu żołnierzy AK – jeńców wojennych w Łambinowicach z tablicą „Bohaterom Powstania Warszawskiego 1944 r. jeńcom Obozu „Lamsdorf” – Łambinowice – żołnierza Armii Krajowej Opolszczyzny – 1997. Na cokole umieszczono napis: „Było ich 5789 w tym nieletnich około 600”. Monument ten odsłonięto i poświęcono w dniu 1 września. Od tego czasu okręg zawsze aktywnie włącza się do obchodów upamiętniających

Akowcy, członkowie ŚZZAK w czasie uroczystych obchodów 70. rocznicy wybuchu powstania warszawskiego. W pierwszym rzędzie stoją od lewej: Wanda Nowak (AK), Regina Mac (AK-WiN), Helena Kamerska i Andrzej Witkowski (AK, powstańcy warszawscy), Barbara Śmiałkowska (AK), Krystyna Paszkowska (ŚZZAK). Opole, 1.08.2014 [fot. Wiktor Krzewicki].

kolejne rocznice pierwszego transportu jeńców powstania warszawskiego do obozu w Łambinowicach (Lamsdorf).

W 1998 r. z inicjatywy członków koła w Nysie, w dniu 3 lipca w kościele parafialnym w Otmuchowie odsłonięto tablicę pamiątkową o treści: „Wierny Bogu i Ojczyźnie generał Leopold Okulicki ps. Niedźwiadek ostatni komendant Główny Armii Krajowej w 52 rocznicę śmierci zadanej przez sowieckie NKWD w więzieniu moskiewskim 24 grudnia 1946 r. w hołdzie żołnierze Armii Krajowej Otmuchów, Paczków, Głuchołazy, Nysa – lipiec 1998”.

Z inicjatywy członków koła w Brzegu 11 listopada 1998 r. odsłonięto m.in. obelisk w Pępicach k/Brzegu, gdzie w czasie wojny mieścił się niemiecki obóz pracy (Brieg-Pampitz), który był filią Obozu Gross-Rosen.

Okręg zawsze aktywnie włącza się do obchodów upamiętniających kolejne rocznice pierwszego transportu jeńców powstania warszawskiego do obozu w Łambinowicach (Lamsdorf).

Okręg zorganizował też dla swoich członków wycieczki do Muzeum Armii Krajowej w Krakowie i Muzeum Powstania Warszawskiego w stolicy, a także dwukrotnie wyjazdy na Wykus w Górach Świętokrzyskich, gdzie w czasie II wojny stacjonowało Zgrupowanie Partyzanckie AK „Ponurego” i „Nurta”. Przedstawiciele Zarządu uczestniczyli też w uroczystościach związanych z upamiętnieniem mordu dokonanego przez UB i NKWD w miejscowości Barut oraz w uroczystościach związanych z odkryciem szczątków żołnierzy zgrupowania kpt. Henryka Flamego „Bartka” na byłym lotnisku w Starym Grodkowie. Akowcy brali udział w pielgrzymkach na Jasną Górę i do Złotych Hor.

Okręg dysponuje siedmioma sztandarami. Tyle kół ŚZŻAK aktualnie działa w woj. opolskim. Warto przypomnieć, że pierwsze sztandary poza Opolem wręczono w Głubczycach, Kędzierzynie-Koźlu i Szkole Podstawowej nr 29 im. Armii Krajowej w Opolu.

Edukacja i popularyzacja

Ważnym elementem pracy jest działalność popularyzacyjna i wydawnicza. Już na samym początku działania staraniem jeszcze wtedy władz oddziału ukazała się książka *Póki my żyjemy* była ona podsumowaniem sesji poświęconej Armii Krajowej, akcji Burza i powstaniu warszawskiemu, która odbyła się w Opolu 15 października 1994 r. Książka była zbiorem materiałów posesyjnych. W publikacji znalazły się teksty: Michała Lisa *Podziemne Państwo Polskie w czasie II wojny światowej*; Fala Odrzańska w stolicy *Podziemnego Państwa Polskiego* autorstwa Zbyszko Bednorza; *Armia Krajowa na Śląsku kontynuatorką idei powstań śląskich* autorstwa Adolfa Warzoka; *Ruch oporu na Śląsku w latach II wojny światowej* Stanisława Senfta oraz Władysława Filara *Działania bojowe 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty Armii Krajowej*, ale także *Fragment programu gospodarczego Śląska Opolskiego na czas pokoju przygotowany przez żołnierza AK Leszka Skrzypka*. O tym, jak Szkoła Podstawowa nr 29 przyjęła imię Armii Krajowej pisał Stanisław Micek, także żołnierz AK. Słowo wstępne napisał ówczesny prezes Oddziału Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej w Opolu, żołnierz korpusu „Jodła” AK Mieczysław Kondera. Książka, która była owocem konferencji poświęconej Armii Krajowej w Opolu trafiła do wielu środowisk nie tylko w Opolu, ale i w kraju, także zagranicą. Trafiła do wszystkich bibliotek naukowych w kraju poprzez Instytut Śląski.

Inną ważną publikacją, o której trzeba przypomnieć, jest książka *By czas nie zatarł i niepamięć* wydana przez Okręg Śląski Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej napisana pod redakcją mjr. w stanie spoczynku Mariana Pio-

trowicza, prezesa Okręgu Śląskiego ŚZZAK, który na samym początku, kiedy w Opolu jeszcze okręg nie istniał utrzymywał stałą współpracę z opolskim oddziałem ŚZZAK.

W 2007 r. w związku z uroczystym otwarciem wystawy „Żołnierze Polski Walczącej” w Brzegu ukazało się wydawnictwo towarzyszące wystawie „Żołnierze Polski Walczącej – 10 lat działalności brzeskiego koła ŚZZAK w dokumentach historycznych”. Wydawnictwo i wystawa zostały sfinansowane ze środków Urzędu Marszałkowskiego. Realizacja zadania publicznego w dziedzinie kultury 2007/II zostało objęte też honorowym patronatem Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej we Wrocławiu Delegatura w Opolu Instytutu Pamięi Narodowej. Zarówno wydawnictwo, jak i wystawa zostały życzliwie przyjęte przez okręg i koło ŚZZAK w Opolu.

Jednak niewątpliwie najważniejszą rolę popularyzacyjną spełnia wciąż Biuletyn Informacyjny „Akowiec”. W tym roku mija 20 lat od ukazania się pierwszego numeru, a ukazało się już prawie 80 numerów akowskiego kwartalnika. Biuletyn wydawany jest przez koło ŚZZAK w Opolu. W ostatnich latach także w „Historii Lokalnej” ukazało się też wiele artykułów związanych z Armią Krajową, a także członkami ŚZZAK: między innymi wspomnienia i materiały także o żołnierzach niezłomnych, którzy trafili na Opolszczyznę, oraz okolicznościowy artykuł o 20-leciu opolskiego okręgu ŚZZAK. Artykuły o działaniach okręgu opolskiego ŚZZAK ukazywały się też na łamach prasy lokalnej w poszczególnych powiatach województwa. O działaniach ŚZZAK wypowiadali się przedstawiciele Zarządu w Radiu Opole i TVP Opole.

Okręg w Statucie

Ileć jest mowa w Statucie o Armii Krajowej, należy przez to rozumieć także Służbę Zwycięstwu Polski (SZP), Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) oraz pozostałe organizacje niepodległościowe scalone z Armią Krajową bądź podporządkowane jej kierownictwu, jak również organizacje niepodległościowe kontynuujące walkę z ustrojem komunistycznym po II wojnie światowej.

Według statutu z 15 marca 2016 r. władzami okręgu są Okręgowy Zjazd Delegatów Kół, Zarząd Okręgu, Komisja Rewizyjna Okręgu, Sąd Koleżeński. To właśnie Okręgowy Zjazd wybiera prezesa i członków Prezydium Zarządu. Następnie członkowie Prezydium Zarządu Okręgu wybierają ze swego grona wiceprezesów Zarządu Okręgu, sekretarza i skarbnika.

Przy okazji warto przypomnieć, że do zakresu działania zarządu okręgu należy przede wszystkim kierowanie całością działalności Okręgu. Także do zadań

zarządu Okręgu należy podejmowanie inicjatyw organizacyjnych w zakresie kontynuacji przekazu etosu Armii Krajowej i Polskiego Państwa Podziemnego. Wśród ważnych zadań są też powoływanie komisji wykonujących zadania Związku (historyczna, socjalna i weryfikacyjna). Pozostałe zadania okręgu zamieszczone zostały w paragrafie 37 Statutu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

Upamiętnienie i etos

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż lokalne władze uważają Okręg Opolski ŚZZAK za podstawową na swoim terenie strukturę upowszechniającą etos Polskiego Państwa Podziemnego i Armii Krajowej – możemy przeczytać w jubileuszowym „Biuletynie Informacyjnym” z okazji 25-lecia powstania Polsce ŚZZAK.

Bliska współpraca z Instytutem Pamięci Narodowej zaowocowała organizacją sześciu sesji historycznych z udziałem akowców-kombatantów i ogólnopolskiej konferencji poświęconej żołnierzom II konspiracji, która odbyła się w 2008 r. na zamku w Brzegu.

Dwa lata wcześniej w Opolu została zorganizowana sesja popularno-naukowa pod tytułem *ZWM – prawda o sowieckiej agenturze*, spotkanie z naukowcami odbyło się 28 lutego 2006 r. w opolskim ratuszu. W czasie sesji wygłoszone zostały referaty przez historyków z IPN-u opolskiego i wrocławskiego. Poruszono trzy tematy: *ZWM, geneza i działalność, uczestnictwo działaczy ZWM w komunistycznym aparacie represji*. Drugi temat zaprezentował dr Krzysztof Szwagrzyk z Wrocławskiego IPN-u, prof. Krzysztof Tarka przedstawił referat pt. *Polskie Państwo Podziemne a ruch komunistyczny w czasie niemieckiej okupacji*.

Uzupełnieniem sesji była wystawa „Prawda i pamięć”. Sprawa przemianowania spółdzielni mieszkaniowej ZWM, ale także osiedla na AK po raz pierwszy zaistniała publicznie w 60. rocznicę wybuchu powstania warszawskiego w 2004 r. Właśnie wtedy opolscy akowcy, m.in. Danuta Schetyna i Krzysztof Werner mówili o paradoksie historii, kiedy to na Osiedlu wszystkie ulice poświęcone są bohaterom Polskiego Państwa Podziemnego, na osiedlu stoi pomnik poświęcony Armii Krajowej, a całe osiedle wciąż nazywało się ZWM. Tak było do 2006 r., kiedy 2 czerwca większość przedstawicieli spółdzielców zdecydowało o usunięciu ZWM z nazwy spółdzielni na największym opolskim osiedlu.

Zacząła się batalia o nadanie osiedlu mienia Armii Krajowej, zakończona sukcesem w maju 2008 r. 15 lipca 2008 r. zawieszono tablice informujące o osiedlu Armii Krajowej.

Szkoły z akowską tradycją

„Ślubuję uroczyście, że pilną nauką i pracą oraz godną postawą życiową dbać będę o honor sztandaru i dobre imię szkoły. Ideały patrona szkoły – Armii Krajowej i jej działalność dla dobra Ojczyzny będą drogowskazem mojego życia”. Takie ślubowanie składali od września 1994 r. uczniowie Szkoły Podstawowej nr 29 w Opolu, której w 50. rocznicę akcji Burza i powstania warszawskiego nadano imię Armii Krajowej.

Szkoła nr 29 w Opolu jest wciąż otwarta dla akowców, gdzie są przyjmowani z należyтым szacunkiem i czcią. W szkole powstała izba tradycji, która jest ciągle uzupełniana. Duch Armii Krajowej w tej szkole żyje i jest osnową treści wychowawczych. Imię Żołnierzy Armii Krajowej nadano także Szkole Podstawowej nr 12 w Nysie, która niestety już nie istnieje. Szkole w Żelaznej nadano imię Krzysztofa Kamila Baczyńskiego – poety, który jako żołnierz AK zginął w powstaniu warszawskim, a szkoły w Dąbrowie k./Opola i Namysłowie przyjęły imię Szarych Szeregów.

Prawie dziesięć lat później, tym razem z inicjatywy opolskiego Zarządu Koła ŚZZAK, Zespół Szkół Ekonomicznych w Opolu 27 września 2004 r. przyjął imię gen. Stefana Roweckiego „Grota”. Szkole wręczony został też sztandar, a na budynku szkoły została odsłonięta tablica pamiątkowa. Następną szkołą w Opolu, której patronem został bohater Polski Podziemnej rotmistrz Witold Pilecki było Publiczne Technikum nr 4 w Opolu, które wchodziło w skład zespołu Szkół Mechanicznych. Po ponaddwuletnich staraniach 25 maja 2010 r. w 62. rocznicę śmierci W. Pileckiego odbyły się uroczystości nadania jego imienia Publicznemu Technikum nr 4. W holu szkoły odsłonięto popiersie z wizerunkiem legendarnego rotmistrza.

To oczywiście tylko niektóre inicjatywy członków i sympatyków ŚZZAK zarówno tych związanych z opolskim kołem, jak i okręgiem ŚZZAK.

Zarząd Okręgu ŚZZAK w Opolu wciąż dba o współpracę z młodzieżą. Staraniem Okręgu jedenaście szkół przyjęło za patrona Armię Krajową i jej bohaterów. W trzech szkołach na terenie Opolszczyzny w Zespole Szkół Ekonomicznych i w Szkole Podstawowej nr 29 w Opolu oraz w gimnazjum w Żelaznej zorganizowano Izby Pamięci.

Opolscy akowcy ze Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej (w pierwszym szeregu) oraz przedstawiciele środowisk patriotycznych idą z opolskiej katedry pod pomnik Żołnierzy Wyklętych Opolo, 1 marca 2009 r. [fot. Wiktor Krzewicki].

Klub Historyczny im. gen Stefana Roweckiego „Grotą” w Opolu

Od 2007 r. w Brzegu i od 2008 r. w Opolu rozpoczęły działalność Kluby Historyczne im. gen. Stefana Roweckiego „Grotą”, w których do dzisiaj aktywnie biorą udział akowcy-kombatanci, którzy spotykają się przede wszystkim z młodzieżą. Przedstawiciele klubów biorą udział wspólnie z akowcami w uroczystościach patriotycznych na terenie miast, gdzie działają, ale także w innych miejscach Opolszczyzny.

W Opolu klub powstał w przeddzień 66. rocznicy powstania Armii Krajowej. Rozpoczął działalność 6 lutego 2008 r. w Zespole Szkół Ekonomicznych w Opolu. W tym dniu został wybrany zarząd klubu. Honorowymi gośćmi spotkania byli por. Wanda Nowak, prezes Zarządu Okręgu ŚZŻAK, oraz prof. dr hab. Krzysztof Kawalec, naczelnik Delegatury IPN w Opolu. Klub powstał

z inicjatywy Biura Edukacji Publicznej Delegatury IPN w Opolu, współorganizatorem był Zarząd Okręgu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Opolscy akowcy zaproponowali, aby do inicjatywy przyłączył się Zespół Szkół Ekonomicznych, który za patrona obrał sobie pierwszego komendanta Armii Krajowej. Swoją siedzibę do dzisiaj klub ma w Zespole Szkół Ekonomicznych im. gen. Stefana Roweckiego „Grota”. Wśród zaproszonych na spotkanie byli historycy z Uniwersytetu Opolskiego, przedstawiciele miejscowego środowiska akowskiego, nauczyciele i miłośnicy najnowszej historii, przedstawiciele samorządu województwa, władz oświatowych i samorządu uczniowskiego.

Został wybrany pierwszy zarząd w składzie: przewodnicząca dr Aneta Czajka – historyk, wiceprzewodnicząca Krystyna Kulpa – historyk i obecny prezes Opolskiego Okręgu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej oraz członkowie Wanda Nowak, dzisiaj honorowy prezes okręgu, Danuta Schetyńska, red. naczelny Biuletynu „Akowiec”, dr Aleksander Woźny i Jacek Hlebda reprezentujący harcerstwo. Do najciekawszych spotkań opolskiego Klubu Grota należało to poświęcone Enigmatom w 75. rocznicę złamania przez polskich matematyków Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego i Henryka Zygalskiego szyfrów „Enigma”, prelegentami byli dr Marc Baldwin i Zdzisław J. Kapera. Bardzo interesujące były też wykład Ksawerego Jasiaka o działalności WiN-u na Opolszczyźnie oraz prelekcja i film o kulisach aresztowania Grota Roweckiego przedstawiony przez dr. Woźnego. Interesująco opowiadał też o swoim pobycie w gułagach żołnierz AK Krzysztof Werner. Z wielką pasją przybliżył sylwetkę rotmistrza Witolda Pileckiego opolski historyk młodego pokolenia Andrzej Górski.

Od sierpnia 2016 r. przewodniczącą Klubu Historycznego im. gen. Grota została nauczycielka historii z ZSE Izabela Gołogórska. Ostatni z inicjatywy młodzieży ZSE w czytelni biblioteki szkolnej został wykonany mural poświęcony patronowi Szkoły gen. Stefanowi Roweckiemu, na którym widnieje jego wizerunek. Od 2016 r. Klub Grota Roweckiego, Okręg ŚZZAK w Opolu i Instytut Pamięci Narodowej rozpoczęły organizowanie Wojewódzkiego Konkursu Wiedzy o Armii Krajowej. Warto przypomnieć, że uroczyste zakończenie tego-rocznego konkursu z wręczeniem wyróżnień i nagród odbyło się na początku czerwca 2017 r. w Urzędzie Wojewódzkim w Opolu.

Warto przypomnieć, że Klub Historyczny im. gen. Stefana Roweckiego „Grota” powstał w Warszawie w początkach stycznia 2002 r. z inicjatywy Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej (ŚZZAK) przy współpracy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (IPN-KŚZpNP).

Hołd gen. „Nilowi”

Po długich staraniach w parku na Osiedlu im. Armii Krajowej 24 maja 2011 r. został odsłonięty i poświęcony pomnik gen. Augusta Emila Fieldorfa „Nila”. Uroczystości rozpoczęły się od mszy św. w kościele Przemienienia Pańskiego sprawowanej przez eminencję biskupa Jana Kopca w obecności pocztów sztandarowych. Odsłonięcia pomnika dokonali 94-letni żołnierz Armii Krajowej z Koła Opolskiego por. Roman Taraszka i ówczesny Prezydent Miasta Opola Ryszard Zembaczyński.

Warto przypomnieć, że autorem pomnika był artysta rzeźbiarz Krzysztof Lewczuk. W czasie uroczystości został odczytany list kierownika Urzędu do Spraw Kombatantów Jana Stanisława Ciechanowskiego, w którym przypomniał walkę o niepodległość gen „Nila”. „Tragiczna śmierć gen. „Nila” była wyrazem jego niezłomnej postawy i gotowości poświęcenia wszystkiego dla Ojczyzny, stała się zwieńczeniem tej drogi” – napisał do uczestników tamtejszej uroczystości.

Pomnik i pamięć o Niezłomnych

Jedną z ważniejszych inicjatyw Opolskiego Okręgu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej były starania o odsłonięcie w Opolu pomnika upamiętniającego żołnierzy wyklętych. Inicjatorami pomnika byli akowcy, ale także żołnierze niezłomni związani z Opolszczyzną, m.in. Eugeniusz Mróz, Regina Mac oraz śp. Jan Dominiewski, śp. Tadeusz Czajkowski. Zanim doszło do odsłonięcia pomnika opolscy akowcy natrafiali na opór środowisk postkomunistycznych z Opola. Jednak inicjatywę udało się do końca zrealizować. Obelisk został odsłonięty 17 grudnia 2006 r. „Nie zamknie ust cmentarny dół, niepamięć ran też nie zablizni, bo dzięki Nim jeszcze się tłą resztki honoru mej Ojczyzny” – taki cytat widnieje na pomniku poświęconym Żołnierzom Wyklętym – Niezłomnym działającym w ramach podziemia antykomunistycznego w latach powojennych, pomniku, który stanął na skwerze w centrum miasta.

W 2008 r. zaprezentowano na opolskim Rynku wystawę poświęconą żołnierzom niezłomnym. Tym razem inicjatywa była związana z ówczesnym środowiskiem samorządowym, przede wszystkim z Arkadiuszem Karbowiakiem i Januszem Kowalskim, a członkowie okręgu z prezes Opolskiego Okręgu ŚZŻAK Wandą Nowak byli honorowymi gośćmi. Na uroczystość otwarcia wystawy przyjechał minister Aleksander Marek Szczygło, który w 2010 r. zginął w katastrofie smoleńskiej.

Pod pomnikiem Żołnierzy Wyklętych w Opolu podczas wizyty Aleksandra Marka Szczygło ministra obrony narodowej, szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

(w pierwszym rzędzie stoją od lewej Eugeniusz Mróz-ŚZŻAK, kpt. w stanie spoczynku. Stanisław Turski – Narodowe Siły Zbrojne, mjr w stanie spoczynku Wanda Nowak – prezes Opolskiego Okręgu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, mjr w stanie spoczynku Tadeusz Czajkowski – AK-WiN, Regina Mac – AK-WiN oraz m.in. przedstawiciele IPN-u, OSPN-u i innych środowisk patriotycznych. Opole, 16 kwietnia 2009 r. [fot. Wiktor Krzewicki].

Także w listopadzie 2008 r. powstała inicjatywa związana z pomysłem upamiętnienia w całym kraju żołnierzy wyklętych. Jej głównymi pomysłodawcami byli opolanie Arkadiusz Karbowski, wiceprezydent Opola i ówczesny Pełnomocnik Wojewody ds. Kombatantów Bogdan Bocheński. Obaj pojechali na spotkanie z ówczesnym prezesem IPN-u Januszem Kurtyką. I właśnie wtedy we Wrocławiu ówczesny prezes IPN-u zaproponował, aby 1 marca dzień, kiedy w więzieniu na Mokotowie zamordowano członków IV Zarządu WiN-u stał się ogólnopolskim świętem. Po raz pierwszy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych obchodzono w 2009 roku w Opolu pod pomnikiem żołnierzy Wyklętych – Niezlomnych. Wtedy też przyjechał śp. Zbigniew Lazarowicz ps „Bratek”, syn

„Klamry” Adama Lazarowicza, który zginął w czasie egzekucji na członkach IV Zarządu WiN-u 1 marca 1951 r.

Wtedy też został wystosowany apel środowisk patriotycznych i prezydenta Arkadiusza Karbowiaka o ustanowienie tego dnia Ogólnopolskim Dniem Pamięci. Pod apelem podpisali się także przedstawiciele Okręgu Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej w Opolu.

Ostatecznie Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych był po raz pierwszy obchodzony w całym kraju jako święto państwowe 1 marca 2011 r. w 50. rocznicę zbrodni dokonanej przez bezpiekę na kierownictwie IV Zarządu WiN-u.

Po 20 latach

Na dwa lata przed 20. rocznicą powstania Okręgu w Opolu prezes Wanda Nowak zwróciła się 20 listopada 2013 r. do Zarządów Kół Terenowych ŚZŻAK: „W związku z nieubłagalnym procesem biologicznym – ubywaniem z wiekiem sił i zdrowia, a zatem zmniejszaniem aktywności do pracy i realizacji zadań statutowych pojawia się pilna potrzeba podjęcia działań w celu zachowania wieloletniego dorobku materialnego i publicystycznego oraz konieczności dalszego kontynuowania przekazu upamiętniającego historię i etos Polskiego Państwa Podziemnego i jego siły zbrojnej Armii Krajowej. To zadanie – napisała mjr Wanda Nowak – ciągłości przekazu powinno być realizowane poprzez młodsze pokolenie Polaków, które wstąpiło do naszych szeregów – szeregów żołnierzy-kombatantów, i które ma obowiązek włączenia się do realizacji zadań statutowych. [...] Prowadzona aktywizacja członków koła do działania i obejmowania funkcji w strukturach organizacyjnych zapewni ciągłość przekazu i nie pozwoli na to, by wraz z odejściem ostatniego akowca-kombatanta na wieczną wartę, etos Polskiego Państwa Podziemnego i Armii Krajowej przeszedł w niepamięć”.

Obchody 20. rocznicy istnienia Okręgu ŚZŻAK w Opolu stanowiły ważną cezurę czasową. Po 20. latach wielu z akowców odeszło już na Wieczną Wartę z 506 akowców-kombatantów 1996 r. do listopada 2015 r. odeszło 378 kombatantów. Po uroczystej mszy św. w kościele pw. Przemienienia Pańskiego w Opolu w asyście pocztów sztandarowych 25 września 2015 r. delegacje złożyły wiązanki biało-czerwonych kwiatów pod pomnikiem Armii Krajowej. Dalsze uroczystości przeniosły się do Szkoły Podstawowej nr 29 im. Armii Krajowej w Opolu. Właśnie tam okolicznościowy wykład *Tobie Ojczyzno Armia Krajowa* wygłosił prof. dr hab. Wiesław Jan Wysocki, członek władz naczelnych Światowego

Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Ważnym elementem obchodów stała się prezentacja wystawy „Żołnierze Polski Walczącej” przygotowanej przez koło ŚZZAK w Brzegu. Wystawa była eksponowana w dwóch opolskich szkołach Podstawowej nr 29 im. Armii Krajowej oraz w VI Liceum im. Leopolda Okulickiego. Przypomnijmy, że wcześniej wystawa była prezentowana też w innych szkołach na terenie woj. opolskiego.

Obchody XX-lecia odbyły się pod patronatem wojewody opolskiego, marszałka województwa opolskiego i Prezydenta Miasta Opola.

Nowy zarząd na czele z prezes Krystyną Kulpą stawia przede wszystkim na nowe młode pokolenie, które przejmie i umocni ideały akowskie od odchodzącego pokolenia Kolumbów.

W tym miejscu przypomnijmy, że od 2012 r. trwa program Kontynuacja. Jako generalną zasadę trzeba przyjąć, że ŚZZAK o nieziennej nazwie ma na stałe zaistnieć w naszej historii z jego etosem i wieczną pamięcią. Mając stałą strukturę organizacyjną – pisał wiceprezes Zarządu Głównego ŚZZAK płk Zygmunt Owczarski – a w tym i stały Statut, że nie będzie nigdy potrzeby niczego kończyć ani rozwiązywać. Związek ma działać według normalnych zasad. Członkowie starsi wedle swojego życzenia odchodzą w zwykłym trybie, a nowi młodszy również w statutowym trybie przychodzą i organizacja (koło) o stałych strukturach będzie działać nadal.

***

Aktualnie w Okręgu Opole działa 7 kół, w których skupionych jest 104 członków zwyczajnych – kombatantów, 35 członków zwyczajnych – bez uprawnień kombatanckich, czyli razem 139 członków zwyczajnych, w tym 84 nadzwyczajnych, czyli razem 223 członków ŚZZAK na Opolszczyźnie (stan na 12.08.2013).

***

- I prezes Okręgu Opole Mieczysław Kondera w latach 1995–1997
- II prezes Okręgu Opole Dariusz Dyba w latach 1997–2007
- III prezes Okręgu Opole Wanda Nowak 2007 – do marca 2017
- IV prezes Okręgu Opole Krystyna Kulpa od marca 2017–

***

- I prezes Koła Opole Józef Gazda 1995–2005
- II prezes Koła Opole Krzysztof Werner 2005–2013
- III prezes Koła Opole Danuta Schetyna 2013–2017
- IV prezes Koła Opole Janusz Kwiatkowski wiosna 2017–

Źródła i literatura:

Statut Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej (treść z uwzględnieniem zmian zawartych w Uchwale nr 6 XV Zjazdu Sprawozdawczego Delegatów ŚZZAK z 15 marca 2016).

Sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego oraz stan i kondycja Okręgów i Środowisk ŚZZAK marzec 2015–luty 2016.

Sprawozdania Opolskiego Okręgu ŚZZAK i Koła ŚZZAK w Opolu.

Biuletyn Informacyjny „Akowiec”.

„Biuletyn Informacyjny – miesięcznik Zarządu Głównego Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej”.

By czas nie zatart i niepamięć, wstęp, wybór i oprac. M. Piotrowicz, Katowice 2009.

By czas nie zaćmił... Ocalić od zapomnienia, praca zbiorowa w ramach projektu edukacyjnego „By czas nie zaćmił...” realizowanego w Zespole Szkół Miejskich nr 1 przez Publiczne Gimnazjum nr 5 w Kędzierzynie-Koźlu, red. A. Knapik-Król, B. Łotecka, M.U. Mielczarek, Kędzierzyn-Koźle 2016.

Druga konspiracja na nowym pograniczu w latach 1945–1956. Szkice do dziejów podziemienia antykomunistycznego na Śląsku i terenach ościennych, red. K. Jasiak, Wrocław 2010.

Niekrasz J., *Z dziejów AK na Śląsku*, Warszawa 1985.

Orczykowski o. D.M. OFM cap, *Wierni Bogu i Polsce Drohobyczanie, Łagiernicy*, Wrocław 1994.

Póki My żyjemy, red. M. Lis, Opole 1995.

Walter-Janke Z., *W Armii Krajowej na Śląsku*, Katowice 1986.

Werner K.J., *Droga przez mękę i łagry „Gulagu”*, Opole 2013.